

Таким чином, ефективність проведених заходів очевидна, а запровадження їх у навчальний процес потребує ретельного аналізу даних психолого-педагогічних досліджень із розглянутої проблеми.

Література:

1. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий. – М.: 1961—, с.10.
2. Кузьмина Н.В. Способности, одаренность и талант учителя. – Л.: Знание, 1985, с. 32 .3. Шадриков В.Д. О содержании понятий «способности» и «одаренность» // Психологический журнал. – 1983. - № 5. – с.38-46.
3. Ломов Б.Ф. Вопросы общей, педагогической и инженерной психологии. – М.: Педагогика, 1991. – 296 с.
4. Ананьев Б.Г. Очерки психологии. – Л.: 1945.— с.131.
5. Там же, с.25.
6. Платонов К.К. Проблемы способностей.— М., 1972. — с.168.
7. Василевская А.М., Пономарева Р.А. Развитие технического творческого мышления у подростков и юношества. – Киев: Вища школа, 1982, с.9.

Анатолій Вихрущ, Степан Дем'янчук

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ДО КЕРІВНИЦТВА ПРОЦЕСОМ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ (1945-1991рр.)

Підготовка вчителів трудового навчання в СРСР мала давні традиції. Цікавий досвід був накопичений у 20-і та 30-і роки. У 1948 р. інженерно-педагогічних працівників для училищ і шкіл ФЗН почали готувати на спеціальних факультетах технічних вузів [5, 112].

З кожним роком необхідність професійної підготовки вчителів до керівництва процесом трудового виховання учнів стає все більш очевидною. Оскільки зміст, форми і методи підготовки вчителів трудового навчання аналізуються в дисертаційному дослідженні Б.Струганця, ми розглянемо лише окремі аспекти проблеми.

У звіті харківських шкіл за 1944/45 рік пропонувалось провести для вчителів фізики тижневий семінар-практикум з метою підготовки їх до проведення фізичних експериментів та лабораторних робіт (навчити паянню, зварюванню тонкого дроту, клеїти дерев'яні деталі, виготовляти розчин для елементів, користуватися слюсарним, столярним інструментом та інше).

Народний комісаріат освіти УРСР, Управління вищих і середніх педагогічних закладів у затверджених на 1945/46 навчальний рік навчальних планах, крім обов'язкових предметів передбачили вивчення за вибором студентів факультативів. Їх перелік є доволі своєрідним. Майбутні історики, вчителі української мови і літератури, російської мови і літератури могли факультативно вивчати “кройку та шитво”, вчителі математики, фізики могли вибрати столярну, слюсарну або палітурну справу [9].

На 1950 - 1955 роки педагогічні інститути подали в Міністерство освіти перспективний план науково-дослідної роботи (див.табл.1). Перелік тем надзвичайно цікавий для розуміння особливостей розвитку педагогічної науки даного часу. Щодо трудової підготовки учнів можна зробити висновок про те, що лише в окремих інститутах деякі теми мали віддалене відношення до досліджуваної проблеми [10].

Таблиця 1. Перспективний план науково-дослідної роботи на 1950-1955рр.

НАЗВА ІНСТИТУТУ	ТЕМА	ВИКОНАВЕЦЬ
Глухівський учит.інститут	—	—
Осипенківський учительський інститут	Практична підготовка учнів у школі (розвиток практичних навичок і вмінь на уроках математики в 5-7 класах	Н.Я.Юфіт
Ворошиловградський учительський інститут	—	—
Уманський учит.інститут	Виховання у студентів навичок у виготовленні і ремонті фізичних приладів	кафедра фізики

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Артемівський учит.інстит.	—	—
Сумський учит. інститут	Роль праці в радянській літературі	Г.Васільєва
Кіровоградський учительський інститут	Методика роботи в навчальних майстернях педінституту для студентів фіз.спеціальності	А.Мінін
Одеський учит.інститут	Привиття практичних умінь і навичок на уроках фізики в середній школі	М.Бондаровський
Черкаський учит.інститут	Виховання в учнів соціалістичного ставлення до праці в процесі навчання	М.Гусак
Ніжинський педагогічний інститут	Праця в творчості російських письменників кінця XVIII і першій чверті XIX століття. Поєднання теорії і практики в курсі математики середньої школи.	кафедра російської літератури кафедра математики
Херсонський педагогічний інститут	Роль праці у формуванні соціалістичної свідомості Праця в публіцистиці і художній творчості М.Горького	М.Маркелов М.Запорожець
Кременецький педагогічний інститут	—	—
Житомирський учительський інститут іноземних мов	—	—
Слов'янський учительський інститут	Проведення практикуму з техніки шкільного експерименту	кафедра фізики
Конотопський учительський інститут	—	—
Бердичівський учительський інститут	Електротехніка в X класі	кафедра фізики

Відзначимо, що поняття “політехнізм” навіть не згадується в планах науково-дослідної роботи.

Значний досвід підготовки вчителів до організації трудової підготовки учнів був накопичений у педагогічних училищах України. Розглянемо для прикладу “Практичні роботи з сільського господарства”, які проводились з 2 по 7 семестр. Програма (1951 р.) передбачала досягнення подвійної мети:

а) практично ознайомити майбутніх учителів з прийомами правильного догляду за сільськогосподарськими рослинами і тваринами;

б) сформувані необхідні для вчителя навички для роботи на пришкольній ділянці і в кутку живої природи з учнями 1 - 4 класів.

Упродовж 69 годин майбутні учителі початкових класів вивчали обробіток ґрунту - 10 годин, агротехніку найважливіших польових культур - 6 годин, закладання розсадника лісових порід і плодкових культур - 6 годин, агротехніку овочевих культур і квітково-декоративних рослин - 15 годин, збирання і облік урожаю овочів - 2 години, закладання плодоягідного саду - 2 години, догляд за плодним садом - 4 години та ін. [11]. Як бачимо, програма доволі змістовна і насичена.

Про перші кроки підготовки вчителів до керівництва процесом трудової підготовки учнів дозволяють судити матеріали Республіканської наради викладачів і керівних працівників учбових майстерень педагогічних інститутів з питань політехнізації, яка відбулася 1-го листопада 1954 р. [12].

Провів нараду заступник міністра освіти УРСР О.Русько. Як видно з матеріалів наради, провідну роль у справі підготовки вчителів до трудової підготовки учнів на даному етапі відіграли викладачі кафедри фізики. Матеріальна база, як свідчать матеріали наради, у педвузах була недостатньою, великі проблеми виникали із методичним забезпеченням навчального процесу. У резолюції наради відзначалися нові навчальні плани 1954/55 навчального року, у

відповідності з якими студенти фізичного відділу вивчали дві нові технічні дисципліни - основи машинознавства і теплотехніку, в окремі курси виділялись електротехніка і радіотехніка, збільшувалась кількість годин на практикум у навчальних майстернях і креслення. Відзначався досвід виготовлення фізичних приладів і наочності та передачу їх школам (Сімферопольський, Вінницький, Київський, Ніжинський, Черкаський педінститути). У традиційному критичному розділі визнавались певні недоліки в програмах і відсутність в Одеському, Станіславському, Осипенківському педінститутах приміщень для майстерень. Автори резолюції (професор О.Бабенко і доцент М.Розенберг) за дорученням учасників наради рекомендували управлінню педагогічних вузів розробити типові штати для навчальних майстерень та домогтися затвердження їх Міністерством вищої освіти СРСР, доручити кафедрам методики фізики Київського та Вінницького педінститутів розробити план по практикуму в навчальних майстернях, а також скласти перелік приладів, що їх потрібно виготовляти в майстернях [12].

Розглянемо досвід окремих інститутів. Викладачі кафедри фізики Чернігівського педінституту організували факультативний курс з питань виготовлення саморобних приладів. Був підготовлений план занять. Майстерні інституту мали 2 гвинторізних верстати, один поперечно-стругальний, один свердильний, 2 токарних верстати по дереву, дві циркулярні пилки, електрорубанок, слюсарні і столярні верстаки, ручну дрель і великий ніж. Ця база була однією з кращих в педвузах України. Представник Ворошиловградського педінституту визнав, що виконання 102 годин, які виділені новим навчальним планом для студентів першого курсу, зустрічає значні труднощі. Тим більше, що, маючи один токарний верстат, у Ворошиловграді важко було знайти різці. Черкаський педінституту мав один токарний верстат, один столярний по дереву і точильний.

Незважаючи на проблеми, які звучали у виступах, у резолюції наради стверджувалось, що “організація навчального процесу в майстернях інституту будується з урахуванням основних методичних вимог у відповідності до завдань політехнічного навчання” [12].

Проблема підготовки вчителів до здійснення завдань політехнічної освіти стає особливо актуальною в середині 50-х років. Не випадково, що саме в цей період у педінститутах вводяться нові навчальні плани, збільшується тривалість педагогічної практики, при фізико-математичних факультетах організовують майстерні, а при природничих факультетах - агробіологічні станції [2, 8-9].

На республіканській науковій конференції з питань політехнічного навчання (1956 р.) підкреслювалось, що на фізичних відділах студенти вивчають нові навчальні предмети: основи машинознавства, теплотехніку, практику з автотракторної справи, методику навчального кіно, історію фізики. Значно збільшено кількість годин на креслення, на практикум у навчальних майстернях, електротехніку і радіотехніку. На факультетах природознавства введено курс хімічної технології, збільшено кількість годин на вивчення основ сільського господарства. З 1 вересня 1956 р. передбачалось відкрити при Київському, Харківському, Запорізькому педінститутах фізико-технічні факультети, а при Львівському, Мелітопольському і Уманському педінститутах - агробіологічні факультети.

Міністерство вищої освіти СРСР 15.03.1955 р. затвердило навчальний план підготовки спеціалістів у середньому спеціальному учбовому закладі по спеціальності “Викладання в початкових класах загальноосвітньої школи”, який передбачав для педагогічних училищ на базі загальної середньої освіти вивчення предмета “Практичні роботи в майстернях” - 110 годин і “Практичні роботи з сільського господарства” - 106 годин.

Докорінно ситуація почала змінюватися лише в 1957 р. Після появи постанови Ради Міністрів УРСР від 29 серпня 1957 р. N 98, Міністерство освіти видало наказ N 368 від 31 серпня 1957 р. “Про відкриття при педагогічних училищах відділів по підготовці вчителів практичних занять у навчальних майстернях для V –VII класів та музично-педагогічних відділів (Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР, 1957 р., N 16). У “пожежному” порядку Міністр освіти УРСР вимагав з 1 жовтня 1957 р. розпочати підготовку 510 вчителів практичних занять у навчальних майстернях.

Відзначимо, що прийом заяв від вступників закінчувався 15 вересня 1957 р. До 20 вересня новоутворені відділи повинні були бути укомплектовані кваліфікованими викладачами спеціальних дисциплін. Навчальні майстерні педучилищ забезпечувались потрібним

обладнанням та інструментами за рахунок фондів, що виділяються для області. Ці питання постійно контролювались. Наприклад, 14 лютого 1958 р. Міністерство освіти видало наказ N 23 “Про забезпечення навчально-виховної роботи на відділах педагогічних училищ по підготовці вчителів практичних занять у навчальних майстернях” (Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР, 1958 р., N 7), в якому визнавався факт відсутності при педучилищах достатньо обладнаних майстерень, кабінетів машинознавства, технології матеріалів та електротехніки, а також недостатня забезпеченість методичними посібниками та інструктивно-методичними матеріалами, інструментами. Лише в 1958 р. планувалось створити авторські колективи по підготовці підручників і методичних посібників з спеціальних дисциплін.

Особливу увагу викликає програма з курсу “Ручна праця в робочих кімнатах” для факультативної підготовки вчителів 1-4 класів у педінститутах. Ця програма була підготовлена директором Бродівського педагогічного училища Г.Скотинянським, у 1956/57 році була обговорена на нараді викладачів ручної праці і після врахування автором зауважень, затверджена 28 серпня 1957 р. заступником Міністра освіти УРСР О.Руськом. Автор програми насамперед спробував визначити суть політехнічного кругозору майбутнього вчителя початкових класів. На його думку, вчитель повинен: знати технологію, організацію та економіку виробничих процесів; знати фізичні, механічні і технологічні властивості таких матеріалів, як папір, картон, глина, пластилін, тканини, дерево, метали, скло тощо; знати, яке обладнання та інструменти потрібні для обробки цих матеріалів; знати будову цих інструментів і вміти виконувати ними різні виробничі операції; вміти організувати робоче місце для себе і для учня початкової школи та планувати і організовувати виробничо-технічну діяльність; вміти користуватися технічним рисунком у практичній роботі, робити ескізи й рисунки, розробляти технологію виготовлення найпростіших виробів за програмою; вміти конструювати і виготовляти вироби з паперу, картону, глини, пластиліну, тканини, дерева, металів та інших матеріалів; досконало знати методику викладання ручної праці в 1-4 класах. Як бачимо, це своєрідна професіограма вчителя трудового навчання початкових класів.

Програма Г.Скотинянського мала 6 розділів: робота з деревом, робота з металами та іншими матеріалами, робота з папером і картоном, робота з тканиною, робота з глиною, пластиліном і пап'є-маше, технічне моделювання, робота гуртка “Умілі руки”. Програма була розрахована на 234 години. Велика увага зверталась на методичну підготовку майбутніх учителів. Автор підготував також перелік обладнання робочих кімнат для факультативів, перелік обладнання робочої кімнати для 1-4 класів базової школи педагогічного інституту.

Цікавим для дослідників є перелік запропонованої автором програми літератури. З 14 джерел Україну “представляли” лише 2 автори (М.В.Федоренко “Роботи з папером і картоном на уроках ручної праці в 1-3 класах”, К., 1956р. і Білаш “Уроки ручної праці в 4 класі”, К., 1956 р.). Російські методисти мали значно більший доробок (М.И.Рябцев “Методика ручного труда”, М., 1954г.; В.П.Кузнецов “Практические работы в учебных мастерских педагогических училищ”, М., 1955 г.; А.Д.Жилкина, В.Ф.Жилкин “Ручной труд в начальной школе”, М., 1956г.; А.Г.Дубов “Практические занятия в школьных мастерских”, М., 1957 г. та інші) [13].

У 1959 р. була опублікована оригінальна програма з домоводства для факультативного викладання в педагогічних інститутах УРСР. Програма була розрахована на 300 годин (102 теорії, 198 практики) і передбачала вивчення семи розділів: догляд за житлом, догляд за одягом і взуттям, вишивання, крій та шиття, в'язання, приготування їжі, особиста гігієна та основи загального догляду за хворими в хатніх умовах. Кожен розділ мав складний і добре продуманий перелік тем. Наприклад, розділ “Приготування їжі” передбачав вивчення наступних тем: основи раціонального харчування, продукти харчування та їх поживні властивості, обладнання кухні, готування продуктів до теплової обробки, способи теплової обробки продуктів, перші страви, соуси, страви з овочів (гарячі та холодні), страви з крупів, бобових, макаронних виробів та борошна, страви із риби, страви з м'яса, страви з яєць і сиру, солодкі страви і холодні напої, вироби з тіста, домашні заготовки, зберігання продуктів, харчування дітей, лікувальне харчування, сервірування стола та порядок подавання страв і напоїв [13].

Після Закону (1958 р.) увага до трудової підготовки майбутніх учителів значно зростає. Займалися цією проблемою не лише педагогічні інститути. Для підготовки вчителів виробничого

навчання технічного профілю були відкриті інженерно-педагогічні факультети в Київському, Львівському, Донецькому і Харківському політехнічних інститутах, а в Полтавському і Уманському сільськогосподарських інститутах - агропедагогічні факультети [7, 72].

Серед профілів підготовки вчителів у 1959 р. зустрічаємо такі назви: фізика, електротехніка і машинознавство; біологія, основи сільськогосподарського виробництва; загальнотехнічні дисципліни, праця, малювання, креслення, праця.

Відзначимо наявність дискусії між прихильниками багатoproфільної підготовки і професійної підготовки вчителів з однієї спеціальності. В Україні перевага надавалась підготовці вчителів технічних дисциплін на факультетах широкого профілю [5, 109].

За даними В.Майбороди в 1960/61 навчальному році вчителів фізики, загальнотехнічних дисциплін готували 26 педінститутів України. За цією спеціальністю було підготовлено 595 спеціалістів, а 5011 студентів вивчали її. Крім цього, вчителів біології, хімії, основ сільськогосподарського виробництва готували 11 педінститутів. 582 випускники почали трудову діяльність, а 2312 студентів продовжували професійну підготовку. Значно змінювався зміст професійної підготовки майбутніх вчителів. За даними П.Пітова навчальний план спеціальності “фізика і загальнотехнічні дисципліни” передбачав вивчення технічної механіки, машинознавства з автотракторним практикумом, електротехніки і радіотехніки з практикумом з методики викладання, методики навчання в шкільних майстернях, техніки безпеки.

Для студентів усіх спеціальностей факультативно читався курс домоводства [7, 76].

Широкого розмаху набула практика присвоєння студентам фізико-математичних факультетів, після проходження практики, виробничих розрядів. Так, всі 45 студентів Луганського педінституту після проходження виробничої практики на машинобудівному заводі ім. О.Пархоменка одержали перший-другий розряд токаря або фрезерувальника. У Полтавському педінституті 17 студентів одержали посвідчення токаря і 41 - слюсаря-монтажника. У Вінницькому педінституті 46 студентів у 1961 р. одержали кваліфікацію токаря або слюсаря [7, 75-76].

Майстерні окремих педінститутів почали виготовляти продукцію для підприємств та шкіл. Наприклад, в 1960/61 навчальному році студенти Запорізького педінституту виготовили для шкіл 132 фізичних прилади, а студенти Станіславського педінституту передали школам 52 прилади [7, 75].

Дедалі більшу увагу на питання підготовки вчителів до трудового навчання учнів почали звертати педагогічні журнали. Відзначимо статтю І.Фоменка про досвід викладання технічної механіки у Вінницькому педінституті. Автор підкреслював, що у відповідності з навчальним планом студенти фізико-математичних факультетів вивчали технічну механіку упродовж 96 лекційних годин, 46 лабораторних годин і 4 практичних. Цей предмет розглядався як основа для вивчення інших технічних предметів (технологія матеріалів, автотракторної справи, сільськогосподарських машин, основ енергетики, механічної обробки матеріалів на верстатах). Особлива увага зверталась на послідовність окремих тем курсу (теорія механізмів і машин, опір матеріалів, деталі машин), розв'язування задач виробничого характеру, методику лабораторних занять, самостійну роботу студентів, проектування і конструювання, виробничу практику студентів. Цікавими були пропозиції І.Фоменка: 1) Міністерству освіти забезпечити лабораторії педінститутів машинами для дослідження на розрив, кручення, згин, маятниковими копрами, тензометрами; 2) навчально-педагогічному видавництву видати для педвузів і шкіл серії плакатів, таблиць, креслень з питань технічної механіки і основ машинознавства, а також підготувати до друку підручники і навчально-методичні посібники; 3) на сторінках педагогічної періодики організувати обмін досвідом викладання технічних предметів [8].

У журналі “Школа и производство” № 2 за 1960 р. була надрукована стаття В.Руденка про досвід формування в студентів раціоналізаторських і конструкторських умінь при виготовленні фізичних приладів у Ніжинському педагогічному інституті.

У журналі “Советская педагогика” (№ 8 за 1963 р.) була надрукована інформація І.Кобиляцького про XIX наукову сесію в Чернівецькому державному університеті, присвячену дослідницькій роботі кафедр за 1962 р. Відзначалось, що половина доповідей на секції педагогіки присвячені питанням трудового виховання і виробничого навчання (М.Кноль “Навчальні цехи і підготовка учнів до трудової діяльності”, А.Граб “Трудове виховання

восьмикласників” та інші).

У 1964 р. видавництво “Радянська школа” підготувало збірник “З досвіду роботи педагогічних вузів Української РСР”. Для нас він цікавий в першу чергу тим, що 16 керівників педагогічних інститутів описували досвід роботи своїх колективів. Певна увага зверталась і на проблеми трудової підготовки. Зокрема, у Луганському педінституті ім. Т.Г.Шевченка для студентів фізико-математичного факультету, крім занять з технології металів, проводились практикуми автосправи, читались факультативні курси з основ автоматичної і телемеханіки. Після проходження виробничої практики на великих підприємствах студенти складали екзамени на I і II розряди токаря, слюсаря або фрезерувальника. У той же час зверталась увага на великі затрати часу для оволодіння виробничою спеціальністю і неможливість добре вивчити підприємство. Тому пропонувалось присвоювати кваліфікаційні розряди у навчальних майстернях.

Кафедра методики фізики Донецького педінституту запропонувала для студентів IV-V курсів практикум з технічного моделювання.

Проректор Київського педагогічного інституту В.Мітюров детально описав досвід виробничої практики студентів фізико-математичного факультету. Відверто визнавши, що в питанні про завдання виробничої практики немає єдиної думки, проректор доводив ефективність методики, при якій студенти перший раз проходили виробничу практику з метою удосконалення навичок праці (в метало- і деревообробних цехах промислових підприємств на робочих місцях слюсаря, токаря або столяра протягом восьми тижнів), а другий раз — вивчали загальні особливості виробництва. Крім цього, для студентів були підготовлені запитання про використання фізичних законів у виробничих процесах. Під час виробничої практики студенти складали задачі на основі даних про виробничі операції, які вони виконували на підприємстві.

У збірнику аналізувався досвід підготовки студентів природничого факультету в Кременецькому, Херсонському, Уманському педінститутах. Зверталась увага і на досвід практичної підготовки студентів-заочників у Житомирському педагогічному інституті.

Директор Центральної станції юних техніків А.Івашенко в річному звіті за 1969 р. підкреслював, що на базі Уманського педагогічного інституту вперше в республіці для студентів фізико-математичного факультету створено факультатив із секціями спортивно-технічного моделювання і науково-технічного любителства. Відзначалось, що після першого року студенти пройдуть практику в профільних таборах юних техніків, а після цього керуватимуть технічними гуртками в школах. Для підготовки студентів були розроблені спеціальні програми [15].

У 1969 р. підготовка вчителів праці для 4-8 класів проводилась в 9 педагогічних училищах. У тому ж році ними було підготовлено 570 вчителів праці [14].

На нашу думку, робота педагогічних інститутів у 50-ті, 60-ті роки по підготовці вчителів трудового навчання не дала бажаного результату. Тим більше, що дана спеціалізація виступала в ролі “додатку” до більш престижних професій вчителя фізики, вчителя біології та ін. У той же час слід мати на увазі, що досвід цих років став основою для вирішення даної проблеми у 70-ті і 80-ті роки.

За даними Б.Струганця — на початку сімдесятих років у педвузах (Дрогобич, Бердянськ, Глухів та ін.) є нова спеціальність “Учитель загальнотехнічних дисциплін і праці”. Нерідко спеціалістів даного профілю готували при фізико-математичних факультетах. У середині сімдесятих років починають відкриватися самостійні загальнотехнічні факультети. Саме ці події можна визнати як початок нового етапу в розвитку системи трудової підготовки учнів. Ця справа набула значного розмаху. Якщо в 1980 р. вчителів загальнотехнічних дисциплін і праці готували 10 педучилищ і 14 факультетів педвузів, то в 1988 році таких факультетів було вже 33, зокрема, 9 факультетів давали спеціальність “Вчитель загальнотехнічних дисциплін і праці”, 8 - “Вчитель загальнотехнічних дисциплін і фізики”, 4 - “Вчитель загальнотехнічних дисциплін і механізації сільського господарства”, 7 - “Вчитель загальнотехнічних дисциплін, методиста з профорієнтації”, 2 - “Вчитель загальнотехнічних дисциплін і інформатики”, 1 - “Вчитель загальнотехнічних дисциплін і механізації сільського господарства” (для профтехосвіти), 2 - “Вчитель біології з додатковою спеціальністю основи сільського господарства”.

У 1990 році вчителів трудового навчання готували в Бердянському, Вінницькому, Ворошиловградському, Глухівському, Дрогобицькому, Київському, Криворізькому, Полтавському, Рівненському, Слов'янському, Тернопільському, Уманському, Херсонському, Чернігівському педагогічних інститутах.

Значну роль у підготовці вчителів трудового навчання відіграв Київський педагогічний інститут ім. О.М. Горького. Саме тут ще в 1958 р. був створений спеціальний сектор при кафедрі методики фізики. У 1959 р. на базі цього сектора була створена кафедра загальнотехнічних дисциплін, яку очолювали М.Кіраковський, Л.Пивоваров, В.Степенко, О.Юрченко, І.Трегуб.

У 1970 р. при фізико-математичному факультеті почало працювати відділення загальнотехнічних дисциплін, яке з 1976 р. одержало статус самостійного факультету (декан Г.Кордун). З 1977 р. під керівництвом Д.Тхоржевського почала працювати кафедра трудового навчання і креслення, яка стала своєрідним науково-методичним центром трудової підготовки молоді. Не випадково саме тут систематично проводився республіканський семінар "Сучасні проблеми трудового навчання", а також працювала проблемна лабораторія республіканського педагогічного товариства УРСР "Трудове виховання та виробниче навчання".

До 1990 року на факультеті підготовлено 1996 учителів трудового навчання [3, 124-127].

На нашу думку, на початку 90-их років проблема підготовки вчителів трудового навчання вирішувалась успішно. У той же час потрібно мати на увазі, що певна невизначеність державної політики, складна соціально-економічна ситуація, особливо в сільській місцевості, обумовили той факт, що випускників загальнотехнічних факультетів можна було зустріти в будь-якій організації (від заводу до комітету державної безпеки). Процент учителів трудового навчання з вищою освітою залишався низьким.

У 1969 р. із 104, 4 тисяч учителів праці з вищою освітою було 8, 7 тисяч; в 1972 р. із 113,5 - 13 тисяч; в 1983 р. із 135 - 59 тисяч [6, 205].

Вищезазначені факти дозволяють зробити висновок, що система науково-методичного забезпечення професійної підготовки вчителів трудового навчання створювалася повільніше і з більшими труднощами у порівнянні з аналогічною системою для учнів. Це можна пояснити наступними причинами. По-перше, державна політика щодо підготовки вчителів трудового навчання у вищих навчальних закладах була непослідовною і в певній мірі суперечливою. Власне кажучи, оптимальна система професійної підготовки вчителів праці почала формуватися лише у 70-х роках з появою у педагогічних інститутах загальнотехнічних факультетів. По-друге, у вищих навчальних закладах педагогічного профілю не було можливості використати повною мірою здобутки інших навчальних закладів. По-третє, для методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів необхідний якісно вищий рівень посібників і можливість узагальнення багаторічного досвіду діяльності вчителів у школах.

Розглянемо, як вирішувалась проблема науково-методичного забезпечення професійної підготовки вчителів трудового навчання. У процесі дослідження виявилась одна цікава закономірність, яка, до речі, проявлялася і в дореволюційний період. Наукові праці починають з'являтися лише на певному етапі, коли є значний досвід практичної діяльності. Тому таке велике значення має стабільний, довготривалий розвиток системи трудової підготовки.

Якщо врахувати, що закономірний розвиток подій переривався в 1917 р., 1937 р. і, в певній мірі, у 1966 р., стане зрозумілим, чому проблема підготовки вчителів праці вирішувалась з такими труднощами.

Кількість монографічних досліджень, в яких аналізується дана проблема, катастрофічно мала. Достатньо сказати, що перша монографія, присвячена цим питанням, була написана українськими вченими лише в 1986 р. Автори книги аналізували питання вдосконалення навчального плану, поліпшення змісту і структури навчальних програм, організації науково-методичної роботи, розвитку пізнавальної активності студентів з допомогою проблемних завдань, технічних задач, нових форм і методів навчання. Значна увага зверталась на формування системи конструкторсько-технологічних знань і вмінь. Оскільки автори представляли різні регіони України, в монографії узагальнено передовий досвід загальнотехнічних факультетів республіки. Монографія була написана під керівництвом

Д.Тхоржевського. Автори використали результати своїх дисертаційних досліджень (В.Гетта, В.Кузьменко, Д.Рудик, Б.Сіменач). Як позитивний факт відзначимо вдале поєднання методичних рекомендацій і дидактичних положень загального плану.

Серед книг 80-их років відзначимо високий теоретичний рівень монографії В.Гусева “Совершенство содержания политехнической подготовки учителей труда в пединститутах”(1988 р.).

Особливу увагу викликають дисертаційні дослідження, автори яких вивчають основні аспекти професійної підготовки вчителів трудового навчання. У 80-ті роки інтерес до даної проблеми значно зростає. Назвемо деякі теми кандидатських дисертацій: 1) В. Кузьменко “Дидактичні умови формування трудових умінь і навичок у студентів факультетів підготовки вчителів загальнотехнічних дисциплін” (1981р.); 2) Б.Сіменач “Дидактичні умови формування системи конструкторсько-технологічних знань і умінь у студентів (на матеріалах підготовки вчителів загальнотехнічних дисциплін)” (1982р.); 3) Д.Рудик “Шляхи підвищення ефективності лабораторних занять із загальнотехнічних дисциплін у педагогічних вузах” (1983р.); 4) В.Стешенко “Взаємозв’язок спеціальних дисциплін і його реалізація в навчальному процесі педінституту” (1987р.); 5) А.Плуток “Підготовка студентів факультету загальнотехнічних дисциплін до керівництва технічною творчістю учнів” (1987р.); 6) В.Чепок “Дидактичні основи підготовки студентів загальнотехнічних факультетів педвузів до формування просторового мислення школярів” (1988р.); 7) М.Ховрич “Професійна підготовка методиста з профорієнтації в процесі навчання в педвузах” (1989р.); 6) В.Назаренко “Вдосконалення методичної підготовки студентів загальнотехнічних факультетів педвузів до трудового виховання школярів” (1989р.).

У 1989 р. В.Гусєв захистив у Москві докторську дисертацію “Теория и практика построения политехнического содержания профессиональной подготовки учителя труда”.

Окреме місце займають посібники для майбутніх учителів трудового навчання. У 1961 р. П.Скотинянський підготував книгу “Ручна праця в робочих кімнатах”, яка була затверджена Міністерством освіти УРСР як навчальний посібник для студентів факультетів підготовки вчителів I-IV класів. Цікавим був перелік основних розділів книги: 1) історичні відомості про навчання ручної праці і завдання курсу “Ручна праця в робочих кімнатах”; 2) робота з папером і картоном; 3) робота з глиною, пластиліном і пап’є-маше; 4) робота з тканиною; 5) робота з деревом; 6) робота з металами та іншими матеріалами; 7) технічне моделювання. Робота гуртка “Умілі руки”. У додатках пропонувались плани-конспекти уроків ручної праці в I-IV класах. Зміст книги був добре продуманий, а вдало підібрані ілюстрації і практичні завдання забезпечили її популярність серед викладачів і студентів.

У 1964 р. В.Руденко підготував методичний посібник для вчителів “Методика проведення занять у шкільних майстернях”.

У 1967 р. група авторів (О.Бугайов, А.Дьомін, І.Зельдіс, М.Півень, О.Сивак, Д.Тхоржевський) підготувала навчальний посібник для педучилищ “Методика трудового навчання у восьмирічній школі”, який мав 14 розділів: 1) навчальні завдання та зміст практичних занять в майстернях; 2) система та принципи трудового навчання; 3) методи навчання; 4) форми організації занять в навчальних майстернях; 5) виробничі екскурсії в процесі практичних занять в навчальних майстернях; 6) праця як засіб виховання; 7) позакласна робота по вивченню техніки у восьмирічній школі; 8) шкільні майстерні як матеріальна база трудового навчання; 9) методика навчання ручній обробці металів; 10) методика навчання ручній обробці деревини; 11) методика навчання верстатним операціям та загальним відомостям про машину; 12) методика навчання електромонтажних робіт; 13) методика навчання моделювання; 14) навчально-виробнича практика та суспільно-корисна праця учнів [1]. Дуже важливо, що ця книга була надрукована саме в 1967 р. Характерною особливістю сімдесятих років стала поява нових навчальних посібників з методики трудового навчання. Д.Тхоржевський написав посібник “Методика трудового навчання” для студентів фізико-математичних факультетів (1973 р.).

У 1980 р. Д.Тхоржевський написав навчальний посібник для студентів загальнотехнічних факультетів “Методика викладання загальнотехнічних дисциплін і трудового навчання” (друге, перероблене та доповнене видання). Особливу увагу викликає структура посібника. Автор

запропонував чотири частини, кожна з яких мала добре продумані розділи: 1) загальні питання методики трудового навчання (предмет і завдання методики трудового навчання, політехнічне і трудове навчання в середній школі, учитель трудового навчання, системи трудового навчання, дидактичні принципи трудового навчання, позакласні заняття з техніки і праці, профорієнтаційна робота в процесі трудового навчання); 2) методика навчання учнів IV-VIII класів в шкільних майстернях (завдання і зміст технічної праці, організація занять з технічної праці, методи навчання, підготовка вчителя до уроків з технічної праці, перевірка й оцінка знань, умінь та навичок, особливості методики проведення занять з окремих розділів і тем програми, організація і обладнання шкільних майстерень); 3) методика трудового навчання учнів IX-X класів (загальні питання методики трудового навчання в старших класах, міжшкільний навчально-виробничий комбінат(МНВК) трудового навчання і профорієнтації - нова прогресивна форма організації трудового навчання, формування в учнів раціоналізаторських умінь у процесі трудового навчання); 4) методика викладання креслення (загальні питання методики креслення, методичні поради до вивчення окремих розділів та тем шкільної навчальної програми).

Порівняно з першим виданням (1973 р.), з'явилась четверта частина, а також розділ про МНВК. Ми не випадково звернули увагу на перелік розділів. Власне кажучи, структура методичного посібника відображає існуючу структуру системи трудової підготовки.

Саме тому в аналогічному посібнику, виданому в Москві (1982 р.), дана структура майже повністю збережена [4].

Особливу роль відіграла проблемна лабораторія з трудового виховання та виробничого навчання, яка працювала під керівництвом Д.Тхоржевського. Завдяки спільній роботі викладачів педвузів України вдалося підготувати більше десяти збірників методичних рекомендацій з основних питань удосконалення навчально-виховної роботи на факультетах підготовки вчителів загальнотехнічних дисциплін. Наприклад, у 1991 р. редакційна колегія (Д.Тхоржевський, А.Вихрущ, В.Гетта, О.Гедвілло, Б.Сіменач, В.Симоненко) підготувала збірник, в якому 25 авторів аналізували наступні питання: 1. Система застосування технічних задач - важливий засіб підвищення підготовки вчителів праці. 2. Розвиток творчої активності студентів у процесі виготовлення та використання пристосувань. 3. Забезпечення політехнічної спрямованості продуктивної праці, як засіб підвищення якості виробничого навчання студентів. 4. Забезпечення профінформаційного характеру знань студентів під час вивчення верстата з числовим програмним управлінням (ЧПУ). 5. Підготовка учителя праці до викладання інтегрованого предмету "Трудове навчання та креслення". 6. Економічна освіта студентів загальнотехнічного факультету. 7. З досвіду прискореної педагогічної освіти. 8. З досвіду підготовки методиста з профорієнтації. 9. Підготовка студентів факультету ЗТД до формування в учнів прийомів технічної творчості. 10. Ознайомлення студентів з методами навчання на заняттях гуртка з декоративного прикладного мистецтва. 11. Методичні вказівки до виконання дипломних робіт на факультетах загальнотехнічних дисциплін. 12. Удосконалення загальнотехнічної підготовки вчителя.

Вищезазвані факти дозволяють зробити висновок, що система науково-методичного забезпечення професійної підготовки вчителів трудового навчання створювалася повільніше і з більшими труднощами у порівнянні з аналогічною системою для учнів. Це можна пояснити наступними причинами:

- **по-перше, державна політика щодо підготовки вчителів трудового навчання була непослідовною і, в певній мірі, суперечливою. Власне кажучи, оптимальна система професійної підготовки вчителів праці почала формуватися лише у 70 роках з появою у педагогічних інститутах загальнотехнічних факультетів.**
- **по-друге, у вищих навчальних закладах педагогічного профілю не було можливості використати повною мірою здобутки інших навчальних закладів.**
- по-третє, для методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів необхідний якісно вищий рівень посібників і можливість узагальнення багаторічного досвіду діяльності вчителів у школах.

Ці та інші особливості вимагають постійної уваги з боку Міністерства освіти до питань

діяльності педагогічних училищ і педагогічних інститутів, створення сприятливих умов для узагальнення, збереження і примноження досвіду минулих років.

Література:

1. Бугайов О.І., Дьомін А.І., Зельдіс І.В. Методика трудового навчання у восьмирічній школі / За ред. Д.О.Тхоржевського. - К.: Рад. школа, 1967. - 259с.
2. Дудник П.Т. Творчо розв'язати завдання політехнічного навчання // Радянська школа. - 1956. - № 8. - С.3-11.
3. Київський державний педагогічний інститут ім. М.Горького. 1920-1990. - Історичний нарис. - К.: Рад. школа, 1990. - 201 с.
4. Методика трудового обучения и общетехнических дисциплин / Под. ред. Д.А. Тхоржевского. - М.: Просвещение, 1982. - 286 с.
5. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР (1941-1961) / Под. ред. Ф.Г.Паначина, М.Н.Колмаковой, З.И.Равкина. - М.: Педагогика, 1988. - 272с.
6. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР (1961-1986) / Под. ред. Ф.Г.Паначина, М.Н.Колмаковой, З.И.Равкина. - М.: Педагогика, 1987. - 416с.
7. Питов В. Высшая школа Украинской ССР в период перестройки. - К.: Госиздат, 1962. - 120 с.
8. Фоменко И.Г. Опыт преподавания технической механики в педагогическом институте // Политехническое обучение. - 1959. - №6. - С.77-81.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. - Ф.166, оп.15, од.зб. 84.
10. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. - Ф.166, оп.15, од.зб. 821.
11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. - Ф.166, оп.15, од.зб.1123.
12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. - Ф.166, оп.15, од.зб.1519.
13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. - Ф.166, оп.15, од.зб.2524.
14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. - Ф.166, оп.15, од.зб.7076.
15. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. - Ф.166, оп.15, од.зб.7143.

Богдан Мурій

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕХНІКО-ДІАГНОСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Динамічність і складність сучасних суспільних інтересів в Україні надають особливої актуальності питанню подальшого розвитку професіоналізму педагогічних кадрів. Основою справжнього професіоналізму є фундаментальна науково-методична підготовка вчителя, розвиток його особистісних якостей. Саме тому виключне значення має озброєння його досягненнями сучасної психолого-педагогічної науки в органічній єдності з набуттям практичних умінь і їх застосування. У вирішенні цих проблем важливе місце відведено діагностичній діяльності вчителя. Ідею діагностичного підходу до організації процесу професійної та спеціальної підготовки у своїх працях обґрунтували А.Ануфрієв, О.Галактіонов, Г.Дейл, К.Інгекамп, Д.Рігней, Р.Сверчкова, В.Чебишева, І.Якиманська та ін.

Предметом дослідження вибрана техніко-діагностична діяльність вчителя трудового навчання не випадково. Завдання, які стоять перед ним, складні та різноманітні, а з розвитком техніки та технології вони ускладнюються, підвищуються вимоги до його психічної діяльності. Часто виявляється, що при експлуатації технологічних машин і проектуванні технологічних процесів вчитель відчуває затруднення у вирішенні задач різного характеру. Поряд із впливом множини факторів, які обумовлюють успішність діяльності вчителя, важливого значення набуває встановлення ним причинно-наслідкових залежностей в процесі розв'язування задач технічного і технологічного характерів.

Таким чином, ми поставили перед собою мету розкрити основні психологічні закономірності техніко-діагностичної діяльності вчителя трудового навчання як процесу встановлення причинно-наслідкових зв'язків між відхиленнями від норми у функціонуванні технологічної системи чи відхиленнями від технології та їх причинами.

У техніко-діагностичній діяльності вчителя значне місце, з одного боку, займає аналіз і оцінка функціонального стану технологічної системи для різних задач: регулювання та керування технологічними режимами, пояснення причин технологічних дефектів, організація